OIKEUSMINISTERIÖ

LAUSUNTO

Lainvalmisteluosasto
Julkisoikeuden yksikkö
Erityisasiantuntija Anu Mutanen

18.10.2018

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE SIVIILITIEDUSTELUA KOSKEVAKSI LAINSÄÄDÄNNÖKSI (HE 202/2017 VP)

Yleiset huomiot

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä lausuntoa otsikossa mainitusta hallituksen esityksestä (HE 202/2017 vp). Oikeusministeriö esittää lausuntonaan seuraavan.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi poliisilain 5 a luku sekä laki tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa. Laeissa säädettäisiin muun muassa siviilitiedustelussa käytettävistä toimivaltuuksista, siviilitiedusteluviranomaisen yhteistoiminnasta muiden viranomaisten kanssa, kansainvälisestä yhteistyöstä sekä tiedustelukielloista ja tietojen käsittelystä. Koti- ja ulkomailla tehtävästä henkilö- ja tietojärjestelmätiedustelusta säädettäisiin poliisilain 5 a luvussa ja Suomen rajat ylittävään tietoliikenteeseen kohdistettavasta tiedustelusta säädettäisiin laissa tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa. Lisäksi esityksessä ehdotetaan muutettavaksi lakia poliisin hallinnosta, lakia henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa, rikoslakia, esitutkintalakia, pakkokeinolakia ja lakia oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa. Lausunnossa esitetyt kommentit koskevat ehdotusta laiksi poliisilain muuttamiseksi (1. lakiehdotus) ja tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa annettavaksi laiksi (2. lakiehdotus), ellei toisin ole todettu.

Esitys on osa tiedustelulainsäädäntöä koskevaa kokonaisuutta, johon kuuluu myös ehdotus sotilastiedustelulainsäädännöksi (HE 203/2017 vp) ja ehdotus laiksi tiedustelutoiminnan valvonnasta (HE 199/2017 vp). Lisäksi asiaan liittyy Suomen perustuslain 10 §:n muutos, joka astui voimaan 15.10.2018 (817/2018, EV 77/2018 vp, PeVM 4/2018 vp, HE 198/2017 vp). Mainituissa hankkeissa on tehty yhteistyötä sisäministeriön, puolustusministeriön ja oikeusministeriön kesken. Lisäksi tähän lainsäädäntökokonaisuuteen kuuluu tiedustelutoiminnan parlamentaarisen valvonnan järjestämiseksi eduskunnassa valmisteltu puhemiesneuvoston ehdotus eduskunnan työjärjestyksen muuttamisesta (PNE 1/2018 vp). Tiedustelulainsäädännön kokonaisuuden valmistelu on tapahtunut parlamentaarisen seurantaryhmän seurannassa.

Oikeusministeriö on antanut asian aiemmassa valmisteluvaiheessa sisäministeriölle lausunnon (OM 89/43/2017, 30.6.2017), jossa kiinnitettiin huomiota muun muassa tiedustelutoiminnan valvontaan liittyvien säännösten asianmukaisuuteen. Oikeusministeriön tekemät ehdotukset on otettu hallituksen esityksen jatkovalmistelussa huomioon.

Oikeusministeriöllä ei ole huomautettavaa esitykseen sisältyvästä ja toimialaansa kuuluvasta ehdotuksesta laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muuttamisesta. Oikeusministeriö kannattaa muutoinkin ehdotusta siviilitiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi eikä sillä ole huomautettavaa lakiehdotusten perustuslainmukaisuudesta. Säännösehdotuksilla annettaisiin siviilitiedusteluviranomaisille uusia yksilöön kohdistuvia toimivaltuuksia ja rajoitettaisiin yksilön oikeuksia. Tällaisen sääntelyn tulee täyttää perusoikeussäännöksistä ja perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä (PeVM 25/1994 vp, s. 5) johtuvat vaatimukset. Tämä tarkoittaa muun ohella sitä, että ehdotettujen perusoikeusrajoitusten on perustuttava lakiin.

Suomessa ei ole laissa säädettyjä toimivaltuuksia siviilitiedustelulle. Oikeusministeriön mielestä on tarpeellista säätää siviilitiedustelusta siten, että parannetaan suojelupoliisin tiedonhankintaa ja sitä kautta valtiojohdon tiedonsaantia vakavista kansainvälisistä uhkista. Vaikka tiedustelumenetelmien käyttö merkitsisi yhtäältä puuttumista perusoikeuksiin, kuten perustuslain 10 §:ssä säädettyyn yksityiselämän ja luottamuksellisen viestin suojaan, pyrittäisiin siviilitiedustelulainsäädännöllä toisaalta myös turvaamaan eräitä perusoikeuksia, kuten perustuslain 7 §:ssä turvattua oikeutta elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen, sekä perustuslain 1 luvussa säädettyjä valtiojärjestyksen perusteita. Ihmisten kollektiivinen turvallisuus, yhteiskunnan elintärkeät toiminnot ja järjestäytynyt yhteiskuntaelämä ovat perusoikeuksien ohella tärkeitä suojeluintressejä. Näin ollen ehdotetulle sääntelylle on painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste.

Esitykseen sisältyy kattava perustuslainmukaisuutta ja säätämisjärjestystä koskeva arviointi. Ehdotettua sääntelyä on tarkasteltu perustuslain 2 §:n 3 momentin (oikeusvaltioperiaate), 9 §:n (liikkumisvapaus), 10 §:n (yksityiselämän suoja), 12 §:n (sananvapaus ja julkisuus), 15 §:n (omaisuuden suoja), 21 §:n (oikeusturva) ja 124 §:n (hallintotehtävän antaminen muulle kuin viranomaiselle) kannalta. Säännösehdotuksia on arvioitu myös perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten ja perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön valossa. Ehdotetut tiedonhankintamenetelmät ovat suurelta osin sellaisia, että niistä on muissa yhteyksissä säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (ks. PeVL 33/2013 vp, PeVL 32/2013 vp, PeVL 67/2010 vp, PeVL 66/2010 vp). Näin ollen perusoikeussääntelyyn kytkeytyvien tulkintojen kehittyminen on tältä osin voitu ottaa esityksessä huomioon.

Juuri voimaan astuneen perustuslain muutoksen vuoksi oikeusministeriö katsoo tarpeelliseksi keskittyä tässä lausunnossaan lakisehdotusten suhteeseen perustuslain 10 §:n uuteen 4 momenttiin. Mietinnössään perustuslain muutosehdotuksesta perustuslakivaliokunta huomautti, että siviilitiedusteluehdotuksen perustuslainmukaisuutta voidaan arvioida vasta, kun perustuslain muutos on säädetty. Valiokunta totesi, että perustuslain muutoksella on vaikutusta siihen, millaisia tiedusteluvaltuuksia tavallisina lakeina säädettäviin tiedustelulakeihin voidaan sisällyttää. (PeVM 4/2018 vp, s. 4.)

Perustuslain 10 §:n uusi 4 momentti

Perustuslain 10 §:n uuteen 4 momenttiin koottiin luottamuksellisen viestin salaisuuden rajoitusperusteet. Uuden säännöksen mukaan ”Lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä, turvallisuustarkastuksessa ja vapaudenmenetyksen aikana sekä tiedon hankkimiseksi sotilaallisesta toiminnasta taikka sellaisesta muusta toiminnasta, joka vakavasti uhkaa kansallista turvallisuutta.” Uudessa, sotilaalliseen toimintaan tai muuhun vakavasti kansallista turvallisuutta uhkaavaan toimintaan kohdistuvaa tiedonhankintaa tarkoittavassa rajoitusperusteessa irtauduttiin rikos- tai rikosepäilyperusteisuudesta.

Perustuslakivaliokunnan näkemyksen mukaan mainittu uusi rajoituslauseke määrittää vastaisuudessa luottamuksellisen viestinnän rajoitusten sallittavuutta tiedustelutoiminnassa. Valiokunta totesi, että rajoituslausekkeen on edelleen turvattava riittävästi luottamuksellisen viestin salaisuutta ja asetettava riittävän tiukat valtiosääntöiset rajat siihen puuttumiselle. Perustuslakivaliokunta painotti kaikkiaan tarvetta uuden rajoitusperusteen suppeaan ja perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten mukaiseen tulkintaan. (PeVM 4/2018 vp, s. 7–8.)

Perustuslain 10 §:n 4 momentissa luottamuksellisen viestin salaisuuden suojan rajoittamiselle on asetettu korkea kynnys (HE 198/2017 vp, s. 31, 37). Säännös rajoittaa sitä, millä edellytyksillä tiedustelutoimivaltuuksista voitaisiin säätää. Säännöksessä mainittavasta ja perusoikeuksien yleisiin rajoitusedellytyksiin kuuluvasta välttämättömyysvaatimuksesta seuraa perustuslakivaliokunnan mielestä, että luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaan puuttumisen tulee olla mahdollisimman kohdennettua ja rajattua. Tämä tarkoittaa muun ohella sitä, että laissa on huolehdittava tiedonhankintatoimivaltuuksien yksilöimisestä. (PeVM 4/2018 vp, s. 7.) Ylipäätään lailla säätämiseen ja perusoikeuksien rajoittamiseen kohdistuu vaatimus lain täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta. Näin ollen on keskeistä, että ehdotetut tiedustelutoimivaltuudet on määritelty täsmällisesti ja tarkkarajaisesti ja että ne perustuvat tiedustelumenetelmien käytön yleisiin ja erityisiin edellytyksiin sekä kohdistuvat laissa tarkasti ja tyhjentävästi määritettyihin uhkiin.

Perustuslain 10 §:n 4 momentissa tiedonhankinta kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavasta toiminnasta mainitaan yhtenä luottamuksellisen viestin salaisuuden suojan rajoitusperusteena. Mainitussa säännöksessä kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavalla toiminnalla tarkoitettaisiin kansanvaltaista valtio- ja yhteiskuntajärjestystä, yhteiskunnan perustoimintoja, suuren ihmismäärän henkeä tai terveyttä tai kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta uhkaavaa toimintaa. Edellytyksenä olisi se, että toiminnalla olisi jokin kytkentä Suomeen ja että se uhkaisi nimenomaan Suomen kansallista turvallisuutta, vaikka toiminta voisikin maantieteellisesti tapahtua Suomen rajojen ulkopuolella. Kyse voisi olla esimerkiksi Suomen kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavasta terrorismiin liittyvästä toiminnasta, väkivaltaisesta radikalisoitumisesta tai ulkomaisten tiedustelupalvelujen toiminnasta taikka Suomen turvallisuuden kannalta keskeisen valtion levottomuuksista. (HE 198/2017 vp, s. 35–36.)

Perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan kansallinen turvallisuus ja vakava uhka ovat sisällöltään varsin laaja-alaisia käsitteitä. Niiden soveltamisessa korostuu tarve ottaa huomioon ja noudattaa eurooppalaisessa oikeuskäytännössä tiedonhankintamenetelmiä määrittelevälle lainsäädännölle asetettavia perusvaatimuksia. Tällaisia vaatimuksia ovat muun muassa viranomaisten toimivaltuuksien käyttöön kohdistuva tuomioistuimen ennakollinen hyväksyminen, riippumaton valvonta, oikeusturvan toteuttaminen tuomioistuimessa ja tietosuojan perusteiden noudattaminen. Perustuslakivaliokunta korosti erityisesti vahvoja oikeusturvatakeita sekä laaja-alaista ja tehokasta tiedusteluvaltuuksien käytön valvontaa ja riittäviä soveltamisrajoituksia. (PeVM 4/2018 vp, s. 8.)

Perustuslakivaliokunta korosti, että ensinnäkin tiedonhankinta kansallista turvallisuutta uhkaavasta toiminnasta voitaisiin säännöksen perusteella osoittaa vain kansallisesta turvallisuudesta huolehtivien viranomaisten tehtäväksi. Toiseksi rajoitusedellytys koskisi vain tiedon hankkimista sellaisesta toiminnasta, joka luonteensa takia voi muodostua vakavaksi uhkaksi kansalliselle turvallisuudelle. Kolmanneksi lailla tulee säätää tyhjentävästi toimivaltuuksien kohdentumisesta kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavasta toiminnasta. Neljänneksi ehdotettu sääntely ei mahdollista yleistä, kohdentamatonta ja kaiken kattavaa tietoliikenteen seurantaa tiedustelutoiminnassa. Välttämättömyysvaatimuksesta puolestaan tarkoittaa, että luottamuksellisen viestin salaisuuteen kohdistunut rajoitus on sallittu vain, jos tiedonhankinta ei ole mahdollista vähemmän puuttuvin keinoin, ja että tiedon hankkimisessa puututaan luottamuksellisen viestin salaisuuteen mahdollisimman kohdennetusti ja rajoitetusti. (PeVM 4/2018 vp, s. 8.)

Lisäksi perustuslakivaliokunta painotti, että rajoitusperusteeseen vetoavalla on myös velvollisuus esittää riittävät perustelut sille, että jokin toiminta voi muodostua vakavaksi uhaksi kansalliselle turvallisuudelle. Välttämättömyysvaatimuksen täyttymiseksi ei perustuslakivaliokunnan mielestä riitä, että tiedon hankkimisen luottamuksellisista viesteistä voidaan yleisesti katsoa edistävän kansallista turvallisuutta. Sen sijaan on osoitettava, että tiedon hankkiminen kussakin yksittäistapauksessa ja siihen liittyvät yksilökohtaiset perusoikeuksien rajoitukset ovat tehokkaita ja välttämättömiä keinoja hankkia tietoja kyseisessä tilanteessa kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavasta toiminnasta. (PeVM 4/2018 vp, s. 8–9.)

Luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaan puuttuvat tiedustelumenetelmät

Siviilitiedustelun menetelmistä säädettäisiin poliisilain uudessa 5 a luvussa ja tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa annettavassa laissa. Ehdotetuista tiedustelumenetelmistä telekuuntelua ja tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, televalvontaa, teknistä kuuntelua, lähetyksen jäljentämistä ja tietoliikennetiedustelua olisi esityksen mukaan pidettävä merkittävänä puuttumisena perustuslain 10 §:n 2 momentissa turvattuun luottamuksellisen viestin salaisuuteen lukuun ottamatta tilanteita, joissa tiedonhankinta kohdistuisi vieraan valtion viestintään. Mainittuja siviilitiedustelun menetelmiä koskevat säännökset kuuluisivat näin ollen perustuslain 10 §:n uuden 4 momentin alaan. Mainituista tiedustelumenetelmistä olisi mahdollista säätää tavallisen lain säätämisjärjestyksessä, mikäli niiden sääntely täyttää perustuslain 10 §:n 4 momentin ja perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten asettamat vaatimukset.

Poliisilain 5 a luvun 2 §:n 1 momentissa lueteltaisiin ne tiedustelumenetelmät, jotka määritelmällisesti vastaisivat pääosin poliisilain 5 luvussa säädettyjä salaisia tiedonhankintakeinoja. Niiden käyttöedellytyksistä ja -rajoituksista sekä päätöksentekomenettelystä tiedustelutoiminnassa säädettäisiin tarkemmin poliisilain 5 a luvussa. Lisäksi poliisilain 5 a luvun 2 §:n 2 momentissa säädettäisiin kokonaan uusista toimivaltuuksista ja erillisissä pykälissä myös määriteltäisiin, mitä näillä menetelmillä tarkoitetaan. Tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa annettavan lain 2 §:ssä määriteltäisiin tietoliikennetiedustelu.

Tuomioistuinlupaa edellyttäviä tiedustelumenetelmiä olisivat telekuuntelu ja tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen, tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta, tekninen laitetarkkailu, paikkatiedustelu ja tietoliikennetiedustelu. Lupa voitaisiin antaa enintään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan. Telekuuntelussa ja sen sijasta toimitettavassa tietojen hankkimisessa, jossa kohteena on henkilö, lupa voitaisiin antaa kuitenkin enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Näin ollen vakavinta puuttumista perusoikeussuojaan tarkoittava tiedustelumenetelmien käyttö, kuten tietoliikennetiedustelu, telekuuntelu ja televalvonta, edellyttäisi tuomioistuinlupaa.

Tietoliikennetiedustelu ei voisi olla ehdotetun tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelusta annettavan lain säännösten perusteella yleistä, kohdentamatonta ja kaiken kattavaa tietoliikenteen seurantaa. Lupamenettely tuomioistuimessa olisi tarkasti säädettyä ja luvanmyöntäminen perustuisi muun ohella hakuehtojen määrittelyyn. Siviilitiedusteluviranomaisilla ei olisi olla suoraa ja rajoittamatonta pääsyä tietoliikenneverkkoihin, vaan kytkennän tekijänä ja luvanmukaisen tietoliikenteen luovuttajana toimisi tiedusteluviranomaisista riippumaton taho. Kytkennän toteuttamisessa siviilitiedustelua varten noudatettaisiin, mitä sotilastiedustelusta annettavassa laissa asiasta säädettäisiin.

Poliisilain 5 a luvun 1 §:ssä todettaisiin, että siviilitiedustelu olisi suojelupoliisin suorittamaa tiedonhankintaa ja tiedon hyödyntämistä kansallisen turvallisuuden suojaamiseksi, ylimmän valtiojohdon päätöksenteon tukemiseksi ja muiden viranomaisten lakisääteisiä kansalliseen turvallisuuteen liittyviä tehtäviä varten. Sääntely täyttäisi siten perustuslain 10 §:n 4 momenttiin kytkeytyvän vaatimuksen siitä, millaisesta tiedonhankinnasta voisi olla kyse, ja siitä, että tiedustelua voisi suorittaa vain kansallisesta turvallisuudesta vastaava viranomainen. Ehdotus olisi myös näiltä osin mahdollisimman kohdennettu ja rajattu.

Tiedustelumenetelmien käyttöön kohdistuvat edellytykset ja vaatimukset

Poliisilain 5 a luvun 4 §:ssä ja tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelusta annettavan lain 4 §:ssä säädettäisiin tiedustelumenetelmien käytön edellytyksistä. Tiedustelumenetelmiä koskeva yleinen edellytys olisi, että niiden käytöllä voitaisiin perustellusti olettaa saatavan tietoja sellaisesta siviilitiedustelun kohteena olevasta toiminnasta, joka vakavasti uhkaa kansallista turvallisuutta. Lisäksi olisi säädetty tiedustelumenetelmäkohtaisista erityisistä edellytyksistä (”erittäin tärkeä merkitys” tai ”välttämätön”). Tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelusta annettavan lain 12 §:ssä säädettäväksi ehdotettavat tiedustelukiellot ja 15 §:ssä säädettävät hävittämisvelvollisuudet rajoittaisivat lisäksi osaltaan tietoliikennetiedustelua.

Tätä matalammasta käyttökynnyksestä säädettäisiin sen sijaan valtiolliseen toimijaan kohdistuvien tiedustelumenetelmien käytön osalta. Tämä on perustelua, koska valtiollisten toimijoiden viestintä ei nauti perustuslainsuojaa (HE 309/1993 vp, s. 23).

Edellytyksistä ehdotettu sääntely rajaa osaltaan tiedustelumenetelmien käyttöä. Sääntelyä voidaan pitää asianmukaisena ottaen huomioon myös sen, että tiedustelumenetelmien käytön edellytyksiä ei ole mahdollista porrastaa samaan tapaan kuin salaisten tiedonhankinta- ja pakkokeinojen käytön edellytyksiä poliisilaissa ja pakkokeinolaissa, koska tiedustelutoiminnan kohteena eivät ole rikokset (ks. PeVL 33/2013 vp, s. 4, PeVL 32/2013 vp, s. 4).

Siviilitiedustelun kohteet

Kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavan toiminnan lajit tyhjentyisivät poliisilain 5 a luvun 3 §:ssä tarkoitettuihin siviilitiedustelun kohteisiin sekä tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa annettavan lain 3 §:ssä säädettäväksi ehdotettuihin tietoliikennetiedustelun kohteisiin. Yksityiskohtaisissa perusteluissa on määritelty kukin tiedustelukohde muun ohella esimerkkien avulla. Säännösehdotuksessa mainitut siviilitiedustelun kohteet kuuluisivat perustuslain 10 §:n 4 momentissa tarkoitetun kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavan toiminnan käsitteen alaan. Siviilitiedustelussa saataisiin hankkia tietoa ainoastaan laissa tyhjentävästi luetelluista kohteista. Niistä on ehdotettu säädettäväksi niin yksilöidysti kuin tiedustelutoiminnan erityispiirteistä johtuen on mahdollista.

Oikeusministeriö pitää säännöksiä tiedustelutoimivaltuuksista ja tiedustelumenetelmien käytön edellytyksistä ja kohteista kaikkiaan perustuslain näkökulmasta riittävästi yksilöityinä sekä mahdollisimman täsmällisinä ja tarkkarajaisina.

Yhdenmukaisuus ihmisoikeusvelvoitteiden ja EU-oikeuden kanssa

Perustuslakivaliokunta painotti, että perustuslain 10 §:n 4 momentin rajoissa säädettävien valtuuksien, esimerkiksi siviilitiedusteluviranomaisille ehdotettavien toimivaltuuksien, on oltava sopusoinnussa myös Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden, erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen, ja EU-oikeuden kanssa (PeVM 4/2018 vp, s. 9). Ehdotetussa siviilitiedustelusäänte-lyssä on otettu huomioon ihmisoikeus- ja EU-velvoitteista johtuvat vaatimukset yhtäältä yksityiselämän kunnioituksesta ja henkilötietojen suojasta sekä toisaalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja EU-tuomioistuimen tunnustaman valtion turvallisuusintressin huomioon ottamisesta perus- ja ihmisoikeuksia rajaavana perusteena.

Esityksen antamisen jälkeen Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut kaksi nimenomaisesti kansallista tiedustelulainsäädäntöä ja -järjestelmää koskevaa ratkaisua. Tuomioistuin otti näissä tapauksissa huomioon valtion harkintamarginaalin ja käytti aiemmassa tulkintakäytännössään vahvistamiaan kriteerejä. Tapauksessa Centrum för rättvisa v. Sweden (ECHR 224, 19.06.2018) tuomioistuin piti tarkastelussa ollutta ruotsalaista sähköisen viestinnän valikoimattomien tietojen hankintajärjestelmää yksityiselämän ja viestinnän suojaa koskevan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaisena. Tuomioistuin arvioi ruotsalaisessa lainsäädännössä myönteiseksi muun muassa sen, että viestintään puuttumiseen tarvitaan tuomioistuimen lupa, jolla tiedonhankintaa voidaan suorittaa enintään 6 kuukautta. Lisäksi tuomioistuin piti hyvänä sitä, että Ruotsissa on useita itsenäisiä tiedustelutoimintaa valvovia elimiä. Käytössä olevat useat oikeusturvamekanismit puolestaan kompensoivat tuomioistuimen mielestä sitä, ettei tiedustelutoimista ilmoiteta aina niiden kohteelle.

Tapauksessa Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom (ECHR 299, 13.09.2018) ihmisoikeustuomioistuin puolestaan katsoi, että Iso-Britannian massatiedustelujärjestelmä ja tiedonhankkiminen tietojärjestelmäpalveluiden tuottajilta loukkasi ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa. Tuomioistuin kiinnitti huomiota muun ohella siihen, että Iso-Britanniassa ei ollut massatiedustelun hakukriteereihin kohdistuvaa itsenäistä valvontajärjestelyä. Lisäksi sopimuksen 10 artiklan loukkaukseksi arvioitiin tiedon kerääminen journalistin käyttämistä tietolähteistä ja sen puutteelliset turvatakeet.

EU-oikeuden ja ihmisoikeusvelvoitteiden näkökulmasta kysymys tiedustelutoiminnan valvonnasta muodostuu hyvin tärkeäksi ehdotettujen siviilitiedustelutoimivaltuuksien kannalta. Myös perustuslakivaliokunnan mielestä on välttämätöntä, että tiedustelutoimintaan liittyy tehokas ja kattava valvontajärjestelmä (PeVM 4/2018 vp, s. 9). Siviilitiedusteluehdotusta onkin tältä osin tarkasteltava yhdessä tiedustelutoiminnan valvontaa koskevien ehdotusten kanssa (ks. PNE 1/2018 vp, HE 199/2017 vp). Näiden ehdotusten tarkoituksena on järjestää tiedustelutoiminnan parlamentaarinen valvonta ja laillisuusvalvonta siten, että se täyttää perustuslain, kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden ja Euroopan unionin oikeusjärjestyksen asettamat vaatimukset valvonnan tehokkuudesta ja riippumattomuudesta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen viimeaikainen ratkaisukäytäntö vahvistaa entisestään valvontalakiehdotuksen tärkeyttä osana tiedustelulainsäädännön kokonaisuutta.

Tiedustelutoiminnan valvonnan onnistumisen ja tiedonhankinnan kohdehenkilön oikeusturvan toteutumisen kannalta olennaista on osaltaan se, että siviilitiedustelulainsäädäntöön on ehdotettu sisältyväksi sääntely tiedustelumenetelmän käytöstä ilmoittamisesta (poliisilaki 5 a luku 47 §, laki tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa 20 §) ja tiedustelutoimivaltuuksien käytön dokumentointivelvollisuudesta (poliisilaki 5 a luku 48 §, laki tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa 19 §). Lisäksi lakiehdotuksessa säädettäisiin tiedustelutoiminnan sisäisestä valvonnasta (poliisilaki 5 a luku 59 §, laki tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa 24 §) ja suojelupoliisin ilmoitusvelvollisuuksista tiedustelutoiminnan laillisuusvalvontaviranomaiselle, tiedusteluvaltuutetulle (poliisilaki 5 a luku 61 §, laki tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa 26 §).

Oikeusministeriö katsoo, että ehdotettu siviilitiedustelulainsäädäntö, ottaen huomioon myös tiedustelulainsäädännön kokonaisuus, täyttää myös ihmisoikeus- ja EU-velvoitteista johtuvat vaatimukset.